

Monitor

De rubriek 'Monitor' wil de lezer informeren over kengetallen hoger onderwijs. Gegevens worden geleverd door een aantal onderzoeksinstituten. In dit nummer is de rubriek samengesteld door Frank Cörvers (f.coervers@roa.unimaas.nl) en Ger Ramaekers, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), Universiteit Maastricht.

DE REGIONALE BETEKENIS VAN HOGESCHOLEN¹

INLEIDING

Hogescholen leveren op drie manieren een bijdrage aan de regionale economie. Ten eerste leveren zij een bijdrage aan de regionale werkgelegenheid, zowel direct (het hoger opgeleide onderwijspersoneel) als indirect (door de koopkracht die dit onderwijspersoneel en de studentenpopulatie in de regio uitoefent). Bovendien kan het ruime regionale arbeidsaanbod van hoogopgeleide afgestudeerden voor (kennisintensieve) bedrijven een reden zijn om zich te vestigen in de nabijheid van deze onderwijsinstellingen, waardoor de werkgelegenheid nog meer toeneemt. Ten tweede wordt door de aanwezigheid van een hogeschool de drempel voor de deelname aan hoger onderwijs voor de regionale bevolking verlaagd. Door de grotere toegankelijkheid van het hoger onderwijs stijgt op termijn het gemiddelde opleidingsniveau in de regio. Een hoger opleidingsniveau gaat doorgaans gepaard met een grotere arbeidsparticipatie en een hoger productiviteits- en inkomensniveau. Dat betekent dat de welvaart in de regio stijgt, waar niet alleen de hoger opgeleiden maar ook degenen met een lagere of middelbare opleiding baat bij hebben. Ten derde kunnen hogescholen een belangrijke rol spelen in de regionale innovatiesystemen. De hogescholen kunnen vooral voor MKB-bedrijven in de regio de functie vervullen van een regionaal kenniscentrum, waarbij een brug geslagen wordt tussen de kennisvraag door het bedrijfsleven en het kennisaanbod vanuit de publieke kennisinfrastructuur. De functie van hogescholen als regionaal kenniscentrum kan tevens een aantrekkingskracht uitoefenen op andere kennisinstellingen, en kan leiden tot een sterke concurrentiepositie van het bedrijfsleven in de regio, waardoor de regionale werkgelegenheid en welvaart kunnen groeien.

Deze bijdrage concentreert zich specifiek op de vraag in welke mate afgestudeerde hbo'ers verbonden zijn met de regio waar ze hun opleiding hebben gevolgd. Eerst wordt gekeken naar de aantrekkelijkheid van de afstudeerregio voor hbo'ers wat betreft de werkgelegenheid. Daartoe wordt nagegaan wat de regionale herkomst (naar opleidingslocatie) is van afgestudeerde hbo'ers die werkzaam zijn in de verschillende provincies, en wat de verhouding is tussen het aantal hbo'ers dat in een bepaalde regio werkzaam is en het aantal hbo'ers dat in deze regio afgestudeerd is. Dit laatste hangt samen met de winst of het verlies aan hbo'ers per provincie. Vervolgens wordt nagegaan hoe

groot de verschillen zijn tussen provincies wat betreft de binding van hbo'ers met hun voormalige hogeschool. Dit wordt onder meer gedaan door te kijken naar de contacten van afgestudeerden die werkzaam zijn in de regio waar ze hun opleiding hebben gevolgd met hun voormalige hogeschool. Tot slot wordt nagegaan hoe goed de opleidingsachtergrond van afgestudeerden aansluit bij de regionale werkgelegenheid. Daartoe wordt gekeken naar de samenstelling naar opleidingsrichting van de uitstroom uit het hbo en van de regionale werkgelegenheid. Opgemerkt zij dat de meeste gegevens in deze bijdrage betrekking hebben op gediplomeerden van bekostigde hbo-instellingen die hebben deelgenomen aan de HBO-Monitor. Doordat de Hogeschool Drenthe niet aan de HBO-Monitor heeft deelgenomen, zijn geen gegevens beschikbaar voor de provincie Drenthe op basis van de HBO-Monitor.

AANTREKKELIJKHEID VAN DE AFSTUDEERREGIO

Om de aantrekkelijkheid van de afstudeerregio voor hbo'ers in kaart te brengen, is nagegaan in welke mate zij in de eigen provincie blijven werken dan wel gaan werken in andere provincies (tabel 1). Van alle provincies weten Zuid-Holland, Noord-Holland en Zeeland de meeste afgestudeerden voor hun eigen provincie te behouden. Bijna alle provincies in het midden en oosten van het land zien meer dan de helft van hun afgestudeerden vertrekken naar een baan buiten de provincie. Van de afgestudeerden in Flevoland vindt bijna drie kwart een baan in een aangrenzende provincie. Van de afgestudeerden in Groningen, Friesland en Overijssel vindt een relatief groot deel een baan in een verder weg gelegen provincie.

Tabel 1 Regionale spreiding van de werkgelegenheid van hbo'ers per provincie, 2005 (%)

Provincie van gevolgde opleiding	Provincie werkzaam			totaal
	dezelfde	aangrenzende	andere	
Groningen	45	30	25	100
Friesland	51	23	26	100
Drenthe	–	–	–	100
Overijssel	33	45	21	100
Flevoland	9	74	17	100
Gelderland	49	41	10	100
Utrecht	41	45	14	100
Noord-Holland	71	19	9	100
Zuid-Holland	79	19	2	100
Zeeland	67	25	9	100
Noord-Brabant	56	30	14	100
Limburg	61	20	19	100
Totaal	58	30	12	100

– = geen cijfer beschikbaar.

De aantrekkelijkheid van de afgestudeerden van hbo-instellingen voor de werkgevers in de eigen regio kan worden vastgesteld door de herkomst van de werkzame hbo'ers te traceren. Tabel 2 geeft aan hoeveel procent van de werkzame hbo'ers afkomstig is van een onderwijsinstelling in de eigen regio, de aangrenzende regio of een andere regio. Het blijkt dat de werkgelegenheid van de werkzame hbo'ers in de provincies Groningen, Friesland, Zuid-Holland en Noord-Brabant voor een relatief groot deel bestaat uit afgestudeerden uit de eigen provincie. Dit betekent dat de concurrentiepositie van de afgestudeerden op de arbeidsmarkt in de eigen regio relatief goed is in deze provincies. Dit is vooral voor Groningen en Friesland van belang, omdat uit tabel 1 is gebleken dat veel afgestudeerde hbo'ers uit deze twee provincies in een andere provincie gaan werken. De reden hiervoor lijkt dus eerder verband te houden met een gebrek aan werkgelegenheid in Groningen en Friesland voor jonge hoogopgeleiden, dan met een ongunstige concurrentiepositie van Groningse/Friese afgestudeerden in de eigen regio ten opzichte van afgestudeerden van andere provincies.

Tabel 2 Herkomstregio van de werkzame hbo'ers per provincie, 2005 (%)

Provincie werkzaam	Provincie van gevolgde opleiding			
	dezelfde	aangrenzende	andere	totaal
Groningen	75	10	15	100
Friesland	63	27	10	100
Drenthe	–	89	11	100
Overijssel	36	18	46	100
Flevoland	2	75	23	100
Gelderland	49	45	6	100
Utrecht	51	28	20	100
Noord-Holland	54	25	21	100
Zuid-Holland	72	25	3	100
Zeeland	38	50	12	100
Noord-Brabant	72	19	8	100
Limburg	27	65	9	100
Totaal	58	30	12	100

– = geen cijfer beschikbaar.

Opmerkelijk is dat Zuid-Holland het grootste percentage hbo'ers heeft dat in dezelfde provincie werkzaam is (79%; zie tabel 1). Bovendien heeft Zuid-Holland een relatief groot percentage werkzame hbo'ers dat in de eigen provincie een opleiding heeft gevolgd (72%; zie tabel 2). Zuid-Holland lijkt dus een aantrekkelijke regio te zijn voor afgestudeerden van het hbo in Zuid-Holland, en omgekeerd: Zuid-Hollandse werkgevers stellen graag afgestudeerden van het hbo uit de eigen provincie aan. Het slechtst scoren wat dat betreft Overijssel en Flevoland. Opmerkelijk is verder dat een groot deel van de in Limburg werkzame hbo'ers in een aangrenzende provincie is afgestudeerd. De meeste hbo'ers die werkzaam zijn in Limburg hebben in Noord-Brabant (vooral Eindhoven) hun opleiding afgerond. Dat betekent dat de hbo-instellingen in Noord-

Brabant van groot belang zijn om aan de vraag naar jonge hoogopgeleide arbeidskrachten in Limburg te voldoen.

Tabel 3 toont de verhouding tussen het aantal werkzame en het aantal afgestudeerde hbo'ers in een provincie. Aan de hand van deze tabel wordt een indruk verkregen van de aantrekkingskracht om in een provincie te werken ten opzichte van de onderwijsinfrastructuur wat betreft het hbo. Hoe hoger de ratio in tabel 3, hoe groter de provinciale aantrekkingskracht op werkzoekende hbo-afgestudeerden ten opzichte van de regionale onderwijsinfrastructuur van het hbo, en hoe groter de 'winst' ('immigratie') ten opzichte van het 'verlies' ('emigratie') aan jonge, hoogopgeleide afgestudeerden van het hbo.

Tabel 3 Verhouding tussen werkzame en afgestudeerde hbo'ers per provincie, 2005

Provincie	ratio werkzaam / afgestudeerd
Groningen	0,6
Friesland	0,8
Drenthe	–
Overijssel	0,9
Flevoland	4,3
Gelderland	1,0
Utrecht	0,8
Noord-Holland	1,3
Zuid-Holland	1,1
Zeeland	1,7
Noord-Brabant	0,8
Limburg	2,3
Totaal	1,0

– = geen cijfer beschikbaar.

Flevoland en Limburg laten een goede score zien. Dat komt doordat in Flevoland het hbo-onderwijsaanbod beperkt is, terwijl veel Limburgse jongeren in Noord-Brabant afstuderen en vervolgens in Limburg werk vinden. Verder blijken de westelijke provincies (Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland) relatief veel banen te bieden voor jonge hbo'ers. Aan de andere kant verliezen Groningen, Friesland, Overijssel, Utrecht en Noord-Brabant om verschillende redenen meer hbo'ers dan ze aantrekken:

- Voor Groningen en Friesland is er relatief weinig werkgelegenheid voor de afgestudeerde hbo'ers. Afgestudeerden van deze provincies dienen daardoor relatief vaak in andere provincies dan de noordelijke te gaan werken.
- Veel hbo'ers verlaten Overijssel na afstuderen voor een baan in een andere provincie, maar daar staat tegenover dat veel hbo'ers van andere provincies in Overijssel komen werken. Het is niet duidelijk wat daarvan de oorzaak is. Per saldo levert dit voor Overijssel een gering verlies op.
- De provincie Utrecht is een relatief kleine en centraal gelegen provincie, waardoor veel afgestudeerden werk vinden in een aangrenzende provincie.

- De hbo'ers die in Noord-Brabant en de aangrenzende provincies (vooral Limburg) werken, zijn voor een belangrijk deel afkomstig van een hbo-instelling uit Noord-Brabant. Per saldo 'verliest' Noord-Brabant hbo'ers door de mobiliteit met de aangrenzende provincies.

AANSLUITING MET DE WERKGELEGENHEID IN DE REGIO

Om zicht te krijgen op de aansluiting tussen het opleidingsaanbod van een hogeschool en de arbeidsmarkt in de regio van die hogeschool, worden de opleidingsrichting van de hbo-afgestudeerden en de samenstelling van de werkgelegenheid (werkzame beroepsbevolking) van hbo'ers voor elke provincie met elkaar vergeleken. In tabel 4 staat aangegeven of het regionale aanbod van hbo'ers de werkgelegenheid van hbo'ers substantieel (met ten minste 3%-punt) overtreft (aangegeven met +) of juist substantieel (met ten minste 3%-punt) daarbij achterblijft (aangegeven met –).

Tabel 4 Provincies met relatief veel (+) en weinig (–) aanbod van hbo-afgestudeerden per opleidingssector

(bron: bewerking van gegevens van het CBS door ROA)

	hpo	hao	hto	hgzo	heo	hsao	kuo
Groningen	–	–		+	+		
Friesland		+	–	–	+		
Drenthe	+	–		–	–	–	
Overijssel		–				+	
Flevoland	–	+	–	–	–	–	
Gelderland		+	–		–		+
Utrecht	+				–		
Noord-Holland	–		+				+
Zuid-Holland	–				+		
Zeeland	–		+		+	–	–
Noord-Brabant	+			–		–	
Limburg					+		
hpo: hoger pedagogisch onderwijs			heo: hoger economisch onderwijs				
hao: hoger agrarisch onderwijs			hsao: hoger sociaal-agogisch onderwijs				
hto: hoger technisch onderwijs			kuo: kunstonderwijs				
hgzo: hoger gezondheidszorg onderwijs							

Tabel 4 laat zien dat Groningen afgestudeerden van de sectoren onderwijs en landbouw van buiten de eigen provincie moet aantrekken, terwijl een deel van de Groningse afgestudeerden van de sectoren gezondheidszorg en economie buiten de eigen provincie emplooi moet zoeken. Friesland moet in de techniek en gezondheidszorg opgeleide hbo'ers van buiten de eigen provincie aantrekken, terwijl een deel van de Friese afgestudeerden van de sectoren landbouw en economie buiten de eigen provincie emplooi moet zoeken. Kortom, voor de sectoren agrarisch en gezondheidszorg lij-

ken Friesland en Groningen elkaar aan te vullen wat betreft de onderwijsinfrastructuur: Friesland zorgt voor het aanbod van hbo'ers met een agrarische opleiding op de regionale arbeidsmarkt en Groningen voor het aanbod van hbo'ers met een paramedische opleiding.

Van alle provincies kennen Drenthe en Flevoland de grootste verschillen tussen de samenstelling van het aanbod van afgestudeerde hbo'ers en de samenstelling van de werkgelegenheid. Dit houdt verband met het beperkte aanbod van hbo-opleidingen in deze provincies. Zo is Drenthe voor hbo'ers met een agrarische, paramedische, sociaal-agogische en artistieke achtergrond volledig aangewezen op andere provincies. Voor economisch opgeleide hbo'ers is Drenthe deels afhankelijk van andere provincies. Daar staat tegenover dat andere provincies kunnen profiteren van het relatief grote aanbod van in Drenthe opgeleide leraren. Voor Flevoland is duidelijk dat het aanbod van hbo-afgestudeerden nog eenzijdiger is samengesteld (alleen afgestudeerden van de sector landbouw, waar ook andere provincies – bijvoorbeeld Overijssel – van kunnen profiteren).

De provincie Overijssel ervaart slechts geringe verschillen tussen de samenstelling van de uitstroom uit het hbo en de samenstelling van de werkgelegenheid. Alleen voor de richting gedrag en maatschappij worden relatief veel hbo'ers opgeleid.

Vanuit Gelderland is er vooral relatief veel aanbod van afgestudeerde hbo'ers in de sectoren agrarisch en kunst, terwijl er relatief weinig afgestudeerden in de sectoren techniek en economie zijn. Werkgevers in Gelderland kunnen wat betreft de afgestudeerde hbo'ers met een economische achtergrond putten uit het aanbod van de noordelijke provincies. Gelderland komt overigens overeen met Utrecht wat het relatief kleine aanbod van afgestudeerde hbo'ers met een economische opleiding betreft. Andere provincies kunnen hun voordeel doen met het relatief grote aanbod van Utrechtse leraren.

In Noord-Holland valt met name het grote aanbod van afgestudeerde hbo'ers met een technische en artistieke opleiding op, en in Zuid-Holland het relatief grote aanbod van economisch opgeleide hbo'ers. Voor pedagogisch opgeleiden zijn zowel Noord-Holland als Zuid-Holland echter deels aangewezen op afgestudeerden van andere provincies.

In Zeeland is er meer dan voldoende aanbod van afgestudeerde hbo'ers met een technische en vooral economische opleiding. Daarentegen is er relatief weinig (of helemaal geen) aanbod van afgestudeerde hbo'ers met een opleiding in de sector onderwijs, gedrag en maatschappij en kunst. In Noord-Brabant is het aanbod van hbo'ers met een pedagogische achtergrond relatief groot. Dit aanbod is waarschijnlijk van belang voor de behoefte aan leraren in de aangrenzende provincie Zeeland. Wat de behoefte aan afgestudeerden van gezondheidszorg- en sociaal-agogische opleidingen betreft, is Noord-Brabant deels aangewezen op afgestudeerden uit andere provincies.

Tot slot Limburg, waar een deel van de afgestudeerden van economische opleidingen buiten de eigen provincie emplooi moet zoeken.

BINDING MET DE Afstudeerregio

De binding van hbo'ers met hun afstudeerregio kan een rol spelen bij de kenniscirculatie tussen het hbo en de beroepspraktijk. De binding met de afstudeerregio kan worden onderzocht door per provincie de contacten tussen de afgestudeerde hbo'ers en de hogescholen in beeld te brengen. Tabel 5 geeft drie soorten contacten weer tussen de afgestudeerden en hun voormalige hogeschool: de mate waarin afgestudeerden aan hun vroegere hogeschool bijscholing volgen/hebben gevolgd, de mate waarin zij in hun baan stagiairs van hun vroegere hogeschool begeleiden en de mate waarin ze gastdocent zijn of voorlichting geven aan hun vroegere hogeschool. Het gaat hierbij telkens om afgestudeerden die in hun afstudeerregio zijn blijven werken. De provincies Friesland en Noord-Holland scoren op alle drie de contacten lager dan gemiddeld. Vooral Limburg en in iets mindere mate Groningen, Overijssel, Gelderland en Zeeland scoren beter dan gemiddeld. Voor de overige provincies – Utrecht, Zuid-Holland en Noord-Brabant – is het beeld gemengd.

Tabel 5 Percentage hbo'ers dat contacten heeft met de hogeschool van afstuderen en werkzaam is in dezelfde provincie, 2005

Provincie van gevolgde opleiding én werkzaam in dezelfde provincie	Aard van de contacten		
	bijscholing	begeleiding stagiairs	gastdocentschap/ voorlichting
Groningen	10	13	7
Friesland	4	11	4
Drenthe	–	–	–
Overijssel	10	15	6
Flevoland	–	–	–
Gelderland	9	18	5
Utrecht	8	16	4
Noord-Holland	4	11	4
Zuid-Holland	5	17	4
Zeeland	6	15	6
Noord-Brabant	9	11	4
Limburg	14	20	9
Totaal	7	13	5

– = geen cijfer beschikbaar.

Overigens is de binding van de in de regio werkende afgestudeerden met hun vroegere hogeschool in potentie groter dan tabel 5 doet vermoeden. Dit blijkt uit de volgende cijfers. Van alle hbo'ers die werkzaam zijn in dezelfde provincie waar zij hebben gestudeerd:

- volgt 33% geen bijscholing aan de vroegere hogeschool, maar zou dit wel willen;
- begeleidt 31% geen stagiairs, maar zou dit wel willen;
- verzorgt 30% geen gastdocentschap/voorlichting, maar zou dit wel willen.

CONCLUSIES

Hoewel de mobiliteit onder hbo'ers beduidend groter is dan onder vmbo'ers en mbo'ers blijft toch 58% van hen werken in de provincie waar ze hun opleiding hebben gevolgd. Maar liefst 88% blijft zelfs werken in dezelfde of in een aangrenzende provincie. Toch is het tevens duidelijk dat hogescholen voor veel sectoren waarvoor zij onderwijsprogramma's aanbieden een belangrijke functie vervullen voor het aanbod van hbo-gediplomeerden in zowel de eigen provincie als in andere (ook niet aangrenzende) provincies. De concentratie van opleidingen van bepaalde sectoren in enkele provincies levert schaalvoordelen op, en hoeft geen probleem te vormen doordat de mobiliteit van hbo'ers relatief groot is. Toch baart het vertrek van hbo'ers naar andere regio's veel regionale overheden zorgen, vooral als er per saldo meer vertrekken dan binnenkomen. Dit blijkt het geval te zijn voor Groningen, Friesland, Overijssel, Utrecht en Noord-Brabant.

In Zuid-Holland is de aansluiting tussen het aanbod van afgestudeerden en de werkgelegenheid naar opleidingsrichting het beste. Afgestudeerden blijven voor meer dan 70% in dezelfde regio werken; werkgevers trekken voor bijna 80% hbo'ers aan die in Zuid-Holland zijn afgestudeerd. Overijssel en Flevoland scoren wat dat betreft het slechtste.

Wat de aansluiting van het opleidingsaanbod met de werkgelegenheid in de regio betreft, is onder meer gebleken dat voor elk van de zeven onderscheiden opleidingsrichtingen binnen het hbo geldt dat er provincies zijn waar ten opzichte van de regionale werkgelegenheid te veel of te weinig studenten worden opgeleid. Bijvoorbeeld, in sommige provincies worden te veel hbo'ers in de economische richting opgeleid, in andere provincies te weinig. Dat hoeft gezien de relatief grote mobiliteit van hbo'ers na hun afstuderen geen probleem te zijn. Bovendien geldt dat hogescholen in de verschillende provincies niet per se het complete spectrum van opleidingen hoeven aan te bieden. De kosten van een grotere spreiding van het opleidingsaanbod dienen dus te worden afgewogen tegen de baten van specialisatie in bepaalde richtingen. Zo vullen Friesland en Groningen elkaar qua onderwijsinfrastructuur aan als het gaat om agrarische en gezondheidszorgopleidingen: Friesland zorgt voor het aanbod van hbo'ers met een agrarische opleiding op de regionale arbeidsmarkt en Groningen voor het aanbod van hbo'ers met een paramedische opleiding.

Van alle hbo'ers die werkzaam zijn in dezelfde provincie waar zij hebben gestudeerd, heeft 7% contact met de vroegere hogeschool in verband met het volgen van bijscholing (33% heeft dit niet, maar zou dit wel willen), 13% heeft contact in verband met het begeleiden van stagiairs (31% heeft dit niet, maar zou dit wel willen), en 5% in verband met gastdocentschappen/geven van voorlichting (30% heeft dit niet, maar zou dit wel willen). De contacten tussen de hogeschool en de daar afgestudeerde hbo'ers, en via hen met werkgevers en andere kennisinstellingen in de regio, kunnen van belang zijn voor de kenniscirculatie tussen hogescholen en de beroepspraktijk. Deze kenniscirculatie kan een positieve invloed hebben op de diffusie van kennis en de innovatie in de regio. Wat betreft de binding tussen hogescholen en de regio scoort Friesland het laagst en Gelderland het hoogst, althans voor zover het om de binding via de in de regio werkende afgestudeerden gaat.

Noot

---

1. Deze bijdrage is gebaseerd op hoofdstuk 3 van de *HBO-Monitor 2005*: Cörvers, J.G.F., Ramaekers, G.W.M. & Velden, R.K.W. van der (2006), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs, HBO-Monitor 2005*, Den Haag: HBO-raad.